

TÕLKIMISE ÕPETAMISEST KAITSEVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTES INGLISE KEELE INTENSIIVKURSUSTE 3. TASEME OSANA

MARI KELVE



Sissejuhatus

Artiklis kirjeldatakse Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste keelekeskuse jaoks välja töötatud tõlkimise aluste õpetamise moodulit. Artikli autor, esimene keelekeskuse tõlkija ametikohal töötanud inimene, kes alustas tööd 2003. aasta sügisel, oli ühtlasi kõnesoleva mooduli loojaks. Artiklis kirjeldatakse ja põhjendatakse mooduli ülesehitust, selle vajalikkust ja seniste õppurite tagasisidet.

Eesti Kaitsejõudude (edaspidi EKJ) inglise keele intensiivkursusi korraldatakse Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustes (edaspidi KVÜÕA) alates 1999. aastast.¹ Kursuste eesmärgiks on parandada kaitseväelaste võõrkeeleoskust, kuivõrd eeldatavasti peaksid kõik EKJ ohvitserid lähiaastatel omandama võõrkeeles oma tööks vajaliku taseme. Alates 1999. aasta veebruarist on KVÜÕAs korraldatud 27 keelekursust. Ühel keelekursusel õpib kuus kuni kaksteist inimest, mis loob võimalused intensiivseks auditoorseks tööks ja annab õpetajatele võimalusi käsitleda iga õppuri tugevusi ja nõrkusi individuaalselt.

Inglise keele intensiivkursuste õppurite nimekirjad komplekteerib EKJ Peastaap vastavalt kaitsejõudude vajadustele. See tähendab, et KVÜÕA keelekeskuses õpib kaitseväelasi ja teenistujaid üle kogu Eesti.

Kursused jagunevad kolmeks: 1. tase (ca 290 auditoorset tundi), 2. tase (ca 450 auditoorset tundi) ja 3. tase (ca 550 auditoorset tundi). Auditoorsele tööle lisandub alati mahukas iseseisev töö. KVÜÕA loodi alles 1998. aastal, seega on ka tema allüksuseks olev keelekeskus üsna

¹ Arvandmed intensiivkursuste kohta siin ja edaspidi pärinevad KVÜÕA keelekeskusest.

noor ja alles arenev üksus. Ehkki intensiivkursustel rakendatakse NATO standardeid, on keelekeskusel vabad käed nii materjalide kui ka meetodika valikul. Teisisõnu on küll ette kirjutatud tulemus, milleni tuleb jõuda, aga mitte vahendeid, mille abil see tulemus saavutada. Nii ongi intensiivkursuste erinevatel tasemetel proovitud juurutada erinevaid uusi meetodeid ja tutvustada erinevaid huvitavaid lähenemisviise.

Tõlkekoolitus – mis ja milleks?

Kolmanda taseme õpetamisel peetakse lisaks neljale põhioskusele (lugemine, kirjutamine, kuulamine ja rääkimine) oluliseks veel viiendat osaoskust – kommunikatsioonioskust. Kuigi iga keele kõneleja, olenemata oma keeletasemest, osaleb alati kommunikatsiooniprotsessis, on kommunikatsiooni kõrgeima tasandi elemendile — pragmaatikale — võimalik keskenduda alles siis, kui õppija on omandanud madalama tasandi elemendid (nt õigekiri, süntaks, semantika).

KVÜÕA intensiivkursuste 3. tasemele hakati 2003. aastal kommunikatsioonioskuse edendamiseks õpetama ka tõlkimise aluseid.² Seda kahel põhjusel. EKJ-s peetakse keeleoskust ülimalt oluliseks ja sageli eeldatakse, et ohvitser või teenistuja suudab vajalikud tekstid oma alluvatele ise tõlkida, nii ei tule vastavat tööd tellida tõlkebüroost ja õnnestub kokku hoida kulusid. KVÜÕA keelekeskus (mis koosneb kahest sektsioonist: keeleõpetajad ja tõlkijad-toimetajad-terminoloogid) peab ülimalt oluliseks vahetegemist sorava keeleoskuse ja tõlkimisoskuse vahel. Teisisõnu ei saa 3. võõrkeele taseme omandamist pidada automaatselt ka tõlkimisoskuse omandamiseks, ehkki kõrgem võõrkeele taseme annab kindlasti paremad *eeldused* keelega töötamiseks, näiteks tõlkimiseks. Lisaks keeleoskusele nõuab tõlkimine ka palju muid oskusi (õpitavad) ja samuti loomupärast annet (pole õpitav). Näiteks võiks loomupärase ande alla mahutada loogilise mõtlemise ja hea analüüsivõime, hea keeletunnetuse ja eneseväljendusoskuse. Õpitavateks oskusteks on muuhulgas tekstianalüüsi- ja õigekirjaoskus. Treenida saab ka tähelepanuvõimet ja teatud strateegiate kasutamise oskust. Tõlketeadlane Eugene Nida³ on öelnud, et hea tõlge peab

² Artikli autor viis tõlkemooduli läbi kahel korral: 2003. aasta sügisel ja 2004. aasta kevadel. Alustatud tööd jätkab keelekeskuse tõlkija-terminoloog, kes asus tööle 2005. aasta alguses.

³ **E. Nida.** *Toward a Science of Translating.* Leiden: Brill, 1964. Lk 42. [Edaspidi *Nida 1964.*]

vastama neljale põhikriteeriumile: (1) tõlke mõte peab edastama originaali mõtte; (2) tõlge peab edastama originaali olemuse; (3) tõlke vorm peab olema loomulik; (4) tõlke lugemine/kuulmine peab lugejas/kuulajas äratama samasuguseid mõtteid/tundeid, nagu temas äratas originaali lugemine või kuulmine. On selge, et hea tõlke õpetamine Nida tähenduses on ambitsioonikas eesmärk, mille saavutamine lühikese mooduli jooksul on arusaadavatel põhjustel võimatu. Seetõttu tuli moodulile valida kindel fookus ning mooduli eesmäärke ja sisu oluliselt kitsendada.

Teoreetilised lähtealused

Tšehhi strukturalist Roman Jakobson⁴ eristab tõlkimises kolme kategooriat: keelesisene tõlge ehk ümbersõnastamine, keeltevaheline tõlge ehk tõeline tõlge ja semiootikasüsteemide vaheline tõlge ehk transmutatsioon. Tõlkimist õpetades tuleb käsitleda nii keelesisest kui ka keeltevahelist tõlget, sest tõeline tõlge on võimalik vaid siis, kui tõlkija mõistab tõlgitava sisu. Selleks peab ta sisu esmalt lahti mõtestama.

Eristatakse ka teoreetilist ja praktilist tõlget. Näiteks James S. Holmes on oma teoses “Translated!”⁵ välja toonud puhtteoreetilise ja rakendusliku tõlketasandi. Puhtteoreetiline tasand jaguneb omakorda teoreetiliseks ja kirjeldavaks tasandiks. Nende tasandite alakategooriate lahkamine nõuaks terve tõlkekursuse koostamist. Rakendusliku tõlketasandi on Holmes ja ganud vaid kolme põhirühma: tõlkijakoolitus, tõlkeabi ja tõlkekriitika. KVÜÕA keelekeskuse tõlkemoodul keskendubki rakendusliku tasandi analüüsimisele.

Keelekeskuse tõlkemooduli põhieesmärk on anda õppijatele ülevaade tõlkimiseks vajalikest isikuomadustest ja õpitavatest oskustest. Õppureid suunatakse erinevate vahenditeni, mille abil on võimalik tõlkimist õppida või tõlget analüüsida-hinnata.

Tõlkemooduli maht on 25 tundi, millele lisandub iseseisev töö. Nagu öeldud, ei saa kuidagi eeldada, et nende tundide jooksul koolitaks keelekeskus välja professionaalsed tõlkijad. Esiteks nõuab professionaalseks tõlkijaks saamine kindlaid isikuomadusi. Keele oskamine kõrgemal tasemel, milleks on ka omandatav 3. tase, on vaid eelduseks, vajalikuks “tööriistaks”, mis võimaldab tõlkeülesannetega rinda pista. Teiseks nõuab

⁴ R. Jakobson. On Linguistic Aspects of Translation. Harvard: Harvard University Press, 1959. Lk 72. [Edaspidi *Jakobson 1959.*]

⁵ J. S. Holmes. Translated! Amsterdam, 1988. Lk 65.

tõlkijaoskuste ja -vilumuste omandamine pikaajset praktikat, mida pole võimalik mahutada 25 tunni sisse. Üaltoodust hoolimata on ka väheste tundide käigus võimalik äratada huvi tõlkimise vastu, suunata õppureid avastama oma tõlkijapotentsiaali ja õpetada neid seda arendama.

Tõlkemooduli ülesehitus

Tõlkemoodul jaguneb järgmiselt: sissejuhatus, tõlke headuse objektiivne ja subjektiivne mõõdupuu, tõlkeabi, tekstianalüüs, probleemid sõnavarasandil, nimeprobleemid, probleemide lahendamise kiirus, terviklike (erialaste) tekstide tõlkimine, põgus pilguheit suulise tõlkega seonduvasse. Töökeelteks on inglise keel (NATO töökeel) ja eesti keel (emakeel, riigikeel). Tõlkemooduli koostaja õpetas tõlke aluseid kahele kursusele, 2005. aastal õpetas KVÜÕA keelekeskuses tööle asunud uus tõlkija-terminoloog ka kolmandat rühma.

Õppetööd alustatakse tõlke hindamise harjutusega. Õppuritele esitatakse lühike ingliskeelne originaaltekst ja selle teksti neli erinevat tõlget. Originaaltekst on seotud õppurite taustateadmistega (sõjaväeteemaline), sest nii on tagatud teksti sisu mõistmine (ükskõik kummas keeles) ja terminoloogilised teadmised (samuti mõlemas keeles). Õppurite ülesandeks on otsustada, milline tõlge *meeldib* neile kõige enam. Seejärel analüüsitakse tõlketekste põhjalikult rühmatöös ning koostatakse nimekiri tõlke headuse objektiivsetest kriteeriumitest: algteksti tähenduse edastamine, terminoloogiline korrektsus, mõistetavus, õigekiri jne. Arutatakse ka seda, millise taustaga isikud on analüüsivate tekstide taga. Harjutuse eesmärgiks on lisaks mooduli sissejuhatamisele õppida objektiivselt analüüsima tõlke (hiljem ju ka enda töö) kvaliteeti, samuti kummutada eelarvamusi. Nimelt on seni toimunud tõlkekursustel alati selgunud, et prima tõlke taga ei peitu sugugi mitte erialainimene, vaid hoopis tõlkija, kes on end sõjaväevaldkonnaga aastate jooksul kurssi viinud.

Tõlgete kvaliteeti hinnates reastavad õppurid ka tõlgetest leitud vead ning jaotavad need kategooriatesse. Rühmatöö käigus selgub vigade raskusaste (sisulised vead, vahelejätud, tõlgendused ehk ümberjutustused, ebapidev terminikasutus, ühtsuse puudumine, kohmakused), lisaks arutatakse vigade vältimise võimalikkust, vigade märkamist-parandamist ja vigadest õppimist. Eraldi tähelepanu juhitakse asjaolule, et sageli esinevad vead või kõige silmatorkavamad vead ei pruugi olla teksti sisu mõistmise seisukohalt kõige raskemad vead. Lisaks vigade otsimisele, analüüsimisele ja parandamisele neljast viitetekstist koostab rühm nimekirja

tõlke headuse objektiivsetest ja subjektiivsetest kriteeriumitest ehk nn tõlke headuse ABC. Tähed ABC viitavad siin ingliskeelsetele sõnadele *Accurate* (täpne), *Beautiful* (ilus) ja *Communicative* (kommunikatiivne). Lühend ABC ise on küll ilus, aga mitte täiesti korrektne, sest tõlke üldise headuse hindamisel peaks kommunikatiivsus kindlasti edestama keelelist ilu.⁶

Tõlkeabi – milleks, kellelt, kust?

Enne praktiliste tõlkeülesannete juurde asumist arutavad õppurid, kust saada vajadusel tõlkeabi. Ühiselt analüüsitakse erinevaid allikaid (raamatukogud, Internet), seal leiduvaid materjale ja materjalide hindamise kriteeriume. Ühiselt arutletakse, milliseid allikaid võib pidada usaldusväärseteks ja miks. Näiteks võib mõne asutuse teatud osakonnas käibele minna väljend, mis on vastuolus grammatikareeglitega ja mõnikord ka sisuliselt väär. Põhjuseks võib olla vastava väljendi suupärasus hoolimata selle sisulisest ebatäpsusest, samuti asjaolu, et paljudes asutustes puudub tõlkija või terminoloog, kes võiks terminiloomes kaasa lüüa. Seetõttu koostavad õppurid nimekirja ka asutustest ja isikutest, kelle nõuandeid võib üldjuhul usaldada. Sellisteks on näiteks kindlat terminoloogiavaldkonda analüüsivad töörühmad⁷ või Eesti Keele Instituut.

Rühm analüüsib ka juhtumeid, mille puhul on vajalikku tähendust või selgitust võimatu leida sõnastikest, entsüklopeediast või erialakirjandusest (nimetatud allikad on kas liiga kitsalt piiritletud või on mõiste nii uus, et pole veel erialakirjandusse jõudnud). Ühiselt arutatakse vajaliku kontaktvõrgustiku loomist. Võrgustikku võivad kuuluda kolleegid, samuti teised erialainimesed, keeletundjad. Veel räägitakse juhtumitest, kus sobivaid vasteid on mitu. Õpitakse tegema sagedusotsingut, määratlemaks terminite kasutatavust. Samuti harjutatakse Interneti abil ühiselt terminite adekvaatsuse määratlemist. Teisisõnu on veebipõhise otsingu abil pea alati võimalik leida kontekst, kus vastavat terminit on kasutatud. Piisavate taustateadmiste ja kriitikameele olemasolul on võimalik hinnata ka seda, kas vastav termin ja kontekst omavahel ikka sobivad.

Tõlkemooduli edukaks õpetamiseks, s.t õppurite piisavaks motiveerimiseks on ülimalt oluline arvestada nende tausta: nende eriala ja reaalsel

⁶ Vt ka Nida 1964. Lk 42.

⁷ Eesti Vabariigi Kaitseministeeriumi juurde on moodustatud ka sõjandusterminoloogiaga tegelev töörühm, kus KVÜÖA-d esindab tõlkija-terminoloog.

tõlkimisvajadust. Võib juhtuda, et nii mõnigi õppur ei tõlgi oma töökohal peaaegu kunagi midagi (peab küll enesetäiendamise eesmärgil lugema võõrkeelset materjali, mida ei saa kuidagi pidada tõlkimiseks); teine peab tõlkima aga kõik sissetulevad ja väljaminevad kirjad. Tuleb arvestada, et EKJ ohvitseride ja teenistujate ametikohad ja sellest tulenevalt ka tööülesanded võivad sageli muutuda. Seetõttu on õppuritel kindlasti kasu kogemuste omavahelisest võrdlemisest.

Emakeel on kõige tähtsam keel

Mooduli õpetamisel pööratakse suurt tähelepanu asjaolule, et lisaks lähtekeele oskamisele tuleb hästi osata ka sihtkeelt. Teisisõnu ei saa inglise keelest tõlkimise puhul oluliseks pidada mitte ainult inglise keele mõistmist – mis on elementaarne eeldus –, vaid ka eesti keele oskust. “Oskamise” all ei saa tõlkimise puhul mõista vaid keelest arusaamist, vaid ka enese korrektse väljendamise oskust. See tähendab, et tõlkeülesannete tegemisel peab õppur pöörama läbivalt tähelepanu süntaksile, õigekirjale (mis eesti keele spetsiifika tõttu on probleemiks väga paljudele eestlastele) ja terminoloogiale. Vajadust pöörata tõlke õpetamisel-õppimisel rohkem tähelepanu emakeelele on rõhutanud ka väga paljud tõlkeõppejõud, näiteks Tallinna Ülikooli tõlkekoolituskeskuse töötajad.⁸ Tõlkemooduli jooksul viidatakse pidevalt allikatele, millest võiks olla abi oma eesti keele oskuse parandamisel. Tundides tehakse mitmeid sõnatasandi harjutusi. Ehkki tõlgitakse mõtteid ja mitte sõnu, tuleks tõlkimise aluseid õpetades keskenduda ka spetsiifilistele sõnavaraprobleemidele, suunata õppijaid selliseid probleeme ise märkama ja juhtida neid erinevate toimetulekustrateegiatega juurde. Spetsiifilisteks sõnavaraprobleemideks on näiteks “halvad sõbrad” ehk sõnad, mille kirjpilt või hääldus lähte- ja sihtkeeles on sarnane või identne, tähendus aga erineb. Teiste probleemide hulka kuuluvad mõisted, mis esinevad ainult ühes keeles. (Kuidas tõlgiksite võõrkeelde näiteks meil nii levinud “tädi Maali”? Mõiste tähistab lihtsat ja poliitikakauget isikut, ehkki mitte ilmtingimata vanemat naist.) Kultuurispetsiifiliste mõistete lahkamisel ja tõlkestrateegiatega nuputamisel kasutab rühm lisaks tõelise tõlke strateegiatega ka keelesisese tõlke strateegiaid.⁹ Arutletakse, millistel juhtudel tohib tõlkija ise pakkuda uut terminit ja

⁸ **A. Tavast, Ü. Leis.** Ettekanded Tallinna Pedagoogikaülikooli tõlkekoolituskeskuses organiseeritud teadusseminaril, 18.02.2005.

⁹ **Jakobson** 1959. Lk 72.

kas terminiloome saab olla üksikisiku panus või põhineb alati koostööl kolleegide või teiste pädevate isikutega. Samuti arutletakse kirjeldava tõlke eeliste ja puuduste üle.

Eraldi probleemiks on nimed. Kohanimede kirjaipilti erinevates keeltes tuleb kindlasti kontrollida asjakohastest entsüklopeediatest, teistest teatmeteostest, sõnastikest. Emakeelde tõlkimisel võiks eneses kahtleja pöörduda keelenõu saamiseks Eesti Keele Instituudi poole. Õigekirja tuleb kahtluse korral kontrollida muidugi alati.

Emakeeleoskusest rääkides väärib äramärkimist kindlasti ka fakt, et tõlkija töö väljund – tavaliselt eestikeelne tekst – on kõnekas peegel tema keeleoskusest. Kui keeleoskus on puudulik, võib see viidata ebapiisavatele keeleteadmistele (sageli puudulikule õigekirjaoskusele), aga ka tõlkija pealiskaudsele suhtumisele. Kuivõrd tõlkija töövahendiks, aga ka väljundiks on keel, peab ta keelt austama, s.t mõistma vajadust seda perfektselt osata, ja oma keeleoskust pidevalt lihvima. Vastasel korral kaotab ta oma auditooriumi silmis kiiresti tõsiseltvõetavuse, halvimal juhul kaob täielikult ka tema usaldusväärsus.

Sisu ja vorm

Lisaks sõnavaratasandile käsitletakse mooduli raames probleeme, mis tekivad tõlgitava sisu mõistmisel. Sellised raskused võivad tuleneda tõlgitavast tekstist või tõlkijast. Esimesel juhul on tõlkija ülesanne tõlgitava dekodeerida, kuni teksti tõeline tähendus saab selgeks. Seejärel tuleb tekst teisendada sihtkeelde, nii et selle tõeline tähendus säiliks. Juhul kui sisu mõistmise probleemid tulenevad aga tõlkijast enesest, on nende lahendamine aeganõudvam ja keerulisem. Tundides arutleb rühm erinevate võimaluste üle: tõlkija koostöö pädevamate kolleegidega, taustateadmiste süvendamine iseseisvalt, probleemide jätkumisel tõlkeülesandest loobumine.

Tõlgitava mõtte ja sisu dekodeerimise arutelu käigus tuleb käsitleda ka tekstide teabetihedust ja struktuuri. Kuna tõlge peab olema autentne, oodatakse tõlkijalt üldjuhul nii teabetiheduse kui ka struktuuri edasiandmist vastavalt originaalile. Samas peab tõlkija alati arvestama ka oma väljundi adressaati ehk lugejat või kuulajat. Otsused teabetiheduse ja struktuuri säilitamise kohta tuleb seetõttu samuti teha auditooriumi vajaduste, nõudmiste ja ootuste põhjal.

Teksti teabetiheduse analüüsimisel tuleb arvestada teabe olulisust nii teksti autori kui tõlke sihtauditooriumi jaoks. Õppurid arutlevad tundides,

milline info nende tõlgitavates tekstides on oluline, milline vähemoluline. Koostöös pannakse paika üldised hindamiskriteeriumid. Analüüsitakse erinevaid sihtauditooriumeid, info väljajätu (nt pikad kirjeldused või kõrvalpeõiked, kui sihtauditoorium vajab vaid fakte) või selle lisamist (üldjuhul eesmärgiga selgitada muidu arusaamatuks jäävaid keerukaid või kultuurispetsiifilisi mõisteid).

Sarnaselt töötatakse ka teksti struktuuri puudutavate küsimustega. Näiteks on EKJ-s sageli tarvis tõlkida tekste kokkuvõtlikult. Originaali tõlkimine kokkuvõtlikult eeldab aga kõrgetasemelist tekstianalüüsioskust. Kokkuvõtete tegemine nõuab harjutamist. Kõigepealt tuleks harjutada kokkuvõtte kirjutamist originaalkeeles, arvestades, et ka ümberstruktureeritud tekst peab säilitama oma algupärase stilistilise ühtsuse. Nii sõnavara-, teabetiheduse kui struktuuriharjutuste tegemisel peaks tõlkeõpetaja tegema tihedat koostööd võõrkeeleõpetajatega. Kuivõrd 3. taseme inglise keele intensiivkursustel peetakse oluliseks ka viienda osaoskuse – kommunikatsioonioskuse – arendamist, siis on tõlkimiseks vajalikke strateegiaid kõige otstarbekam õpetada just nimetatud koostöös.

Struktuuriharjutuste raames käsitletakse ka formaalseid tekste, mille tõlkimisel esitatakse struktuurile kindlaid nõudmisi. Näiteks on sellisteks tekstideks erinevad STANAG-id. Õppurid harjutavad eelnevalt tõlgitud tekstide otsimist andmebaasidest, raamatukogudest jm. Täielikku vormilist ühtsust saavutada juba olemasoleva korpusega on võimalik vaid siis, kui tõlkija oma tööd tõlkimise käigus pidevalt võrdleb juba olemasolevate tõlgetega.

Koostöö kolleegidega

Eraldi pannakse rõhku vajadusele leitud materjalid süstematiseerida. Õpuriitele antakse juhtnõore nii materjalide otsimiseks, läbitöötamiseks kui ka säilitamiseks. On selge, et tõlkija töökoormus väheneb oluliselt, kui ta saab iga uue ülesande puhul kasutada ka neid teadmisi ja oskusi, mille omandas eelmist ülesannet täites. Seetõttu on otstarbekas koostada pidevalt täiendatavaid sõnavaraloendeid, samuti kirja panna olulised näpunäited või raskemate probleemide võimalikud lahendusviisid.

Kuna tõlkija töötab harva üksinda, siis tasub kogutud materjale/teadmisi jagada ka kolleegidega. Koostöös on lihtsam täiendada sõnavaraloendeid, samuti on tihti abi sellest, kui keegi tõlkija tööd värske pilguga vaatab. Võib juhtuda, et kõrvaline isik – isegi kui ta pole tõlkija – märkab palki seal, kus töö autor ei märganud isegi tillukest pindu.

Tõlketundides rõhutatakse ka konstruktiivse kriitika tegemise ja vastu võtmise oskust. Samuti on tähtis enesekriitika olemasolu ning aus ja objektiivne minapilt.

Õpitud oskuste ja strateegiatega harjutamiseks tõlgivad õppurid mooduli kestel ka kaks terviklikku teksti. Kuna tõlkemoodul on lühike (25 tundi auditoorset tööd) ja moodustab 3. taseme tundide mahust marginaalselt väikese osa, siis tõlgitakse terviktekstid iseseisva tööna. Üks valitud tekstidest on ajalehetekst ja käsitleb päevakajalisi sündmusi, teine on erialane, ametlik, kindla vormiga dokument.

Mõlema teksti puhul valib õpetaja välja tõlke, mida ühiselt arutada. Tõlkija jääb sealjuures anonüümseks. Klassitöö eesmärk on veel kord harjutada koostööd ning ühiselt uuesti läbi arutada aspektid, mida kõik on juba käsitlenud individuaalselt. Mõistagi annab õpetaja igale õppurile hiljem tema tõlke kohta ka individuaalset tagasisidet.

Suuline tõlge

Mooduli viimases osas käsitletakse lühidalt suulise ehk konverentsitõlke aluseid. Õppuritele antakse ülevaade suulise ja kirjaliku tõlke erinevustest,¹⁰ suulise tõlke liikidest ehk järel- ja sünkroontõlkest ning mälu- ja märkmetehnikatest. Arutletakse vajaduse üle EKJ-s tõlkida suuliselt (nt välisosalusega õppused).

Sünkroontõlget mooduli kestel ei proovita, sest tõlkeprofessionaalide hinnangul eeldab sünkroontõlke õppimine head järeltõlketehnikat.¹¹ Ka ei harjutata ajapuudusel täielike märkmetega ehk tõelist järeltõlget. Distsipliini tutvustamiseks arutatakse aga järeltõlke vajalikkust ja põhilisi reegleid. Õppurid tutvuvad nüüdisaegsete põhinõudmistega konverentsitõlkidele,¹² muuhulgas tõlgitavate kõneosade pikkuse, sisu täpsuse, selguse, keeleliste nõudmistega ja muuga. Õppuritele tutvustatakse mnemoonika ehk mälu kunsti ja märkmetehnika põhialuseid. Järeltõlget harjutatakse ainult ühe tunni vältel. Tõlgitakse märkmeteta ja osaliste märkmete abil. Õppuritele antakse ülevaade personaalsete sümbolite väljatöötamisest järeltõlke

¹⁰ Nt **C. Dollerup, A. Loddegaard** (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training Talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2002. Lk 174.

¹¹ **C. Szabó** (Ed.). *From Preparation to Performance. Recipes for Practitioners and Teachers*. Budapest: British Council, 2003. Lk 19.

¹² Täpsemat infot leiab näiteks: Euroopa Parlament, kodulk, 2.02.2005.

tarvis.¹³ Tuleb siiski rõhutada, et professionaalseks konverentsitõlgiks saamine eeldab lisaks andele, mida on vähestel, sadu tunde õppepraktikat¹⁴ ja hiljem sadu tunde reaalselt tööd. Selline praktika keelekursuse osaks oleva tõlkemooduli raames on võimalik.

Lõpuks väärib lühidalt käsitlemist ka sihtkeele valik. Nüüdisaegses professionaalse tõlke maailmas loetakse normiks tõlkimist ainult oma emakeelde, sest üldjuhul suudab inimene täiuslikult selgeks õppida vaid selle keele, mis moodustab osa tema identiteedist. Muidugi tõlgitakse paljudes riikides, mille keeled on vähemlevinud (nt Eesti), ka võõrkeelde. Tõlkemooduli raames rõhutatakse siiski, et võõrkeelde tõlkimine eeldab üldjuhul filoloogilist tausta, kusjuures ka viimasest võib jääda väheseks. Ehkki senised 3. taseme intensiivkursuste rühmad on proovinud kätt ka võõrkeelde tõlkimisega, ei ole nende keeletase artikli autori hinnangul selleks siiski piisav.

Tagasiside

Õppuritelt saadud tagasisidest¹⁵ ilmnes, et tõlkemoodulit peeti huvitavaks, vajalikuks ja kasulikuks. Eraldi tõsteti esile tunde, kus õpiti tõlkeabi otsimist (sõnastikud, erialateosed, varem tõlgitud tekstid). Ka meeldis õppuritele tõlkemoodulis hõlmatud aluste põhjalik käsitus ja ülesannete valik. Üllatuslikult märkis mitu õppurit, et nad ei teadnud varem, et tõlkimisel on üldse mingid põhimõtted. See näitab, et KVÜÕA keelekeskus saab tõenäoliselt veel küllalt pikka aega teha tänuväärset teavitustööd.

Miinusteks peeti tõlkemooduli tundide liiga väikest arvu ja kohati seda, et tõlkeküsimuste arutelu toimus enamasti eesti keeles. Artikli autor jääb siiski arvamusele, et emakeelde tõlgitud tekstide või tekstilõikude analüüs saab toimuda ainult emakeeles, sest sellise analüüsi eesmärk on süvendada teadmisi tõlkespetsiifikast, mitte edendada võõrkeeleoskust. Ka oleksid õppurid tahtnud rohkem tutvuda konverentsitõlkega, mooduli väikese mahu tõttu ei ole suulise tõlke osakaalu aga võimalik suurendada.

¹³ M. Puusepp. Valimik sümboleid tõlkidele. Publitseerimata. Märts 2002.

¹⁴ G. Garzone, M. Viezzi (Eds.). Interpreting in the 21st Century. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2002. Lk 245–248.

¹⁵ Tagasiside on pärit 2003. aasta sügisel ja 2004. aasta kevadel õppinud rühmadelt.

Kasutatud materjalid

Kirjeldatud tõlkemooduli koostamisel ja läbiviimisel KVÜÕA keelekeskuse intensiivkursustel Eesti kaitseväge ohvitseridele ja teenistujatele kasutati mitmeid materjale. Tähtsaimaks teoreetiliseks allikaks oli Mona Bakeri “In Other Words”.¹⁶ Ehkki Bakeri teos annab lisaks põhjalikule teoreetilisele ülevaatele ka hulgaliselt praktilisi näpunäiteid, eeldab raamatu süvaanalüüs siiski filoloogilist tagapõhja. Seetõttu tegi mooduli koostanud tõlkija teosest eestikeelse lühikokkuvõtte, mida tutvustas kursustele. Eestikeelne lühikokkuvõte asub KVÜÕA keelekeskuse raamatukogus. Huvilised leiavad teose originaali KVÜÕA üldraamatukogust. Teiste tähtsamate teoreetiliste allikate hulka kuuluvad Eugene Nida, Roman Jakobsoni ja James S. Holmesi teosed. Samuti luges mooduli autor moodulit koostades teoreetiliste teadmiste ammutamiseks B. Hatimi ja I. Masoni teost “Discourse and the Translator”.¹⁷ Praktilisi tõlkenäpunäiteid koguti Eesti Õiguskeele Keskusest¹⁸ ning Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli tõlkemagistrikursuste materjalidest.

Praktilised ülesanded koostati mooduli raames püstitatud eesmärkide põhjal. Iga rühma puhul kohandati ülesandeid vastavalt õpetatava rühma koosseisule, võimetele ja vajadustele. Samuti võeti tekstide ja tekstilõikude valikul arvesse nende asjakohasust. Näiteks 2003. aastal oli aktuaalne lahingutegevus Iraagis, 2005. aastal aga pigem sõjale järgnenud sündmused. Harjutuste koostamisel, analüüsimisel ja hindamisel kasutas mooduli koostanud tõlkija ka oma tegevõtlikjatest kolleegide kogemusi.

Kokkuvõtteks

Tõlkemooduli olulisus seisneb peaaegjalikult tõlke põhialuste tutvustamises mittetõlkijatele. Teisisõnu võiks öelda, et 3. taseme intensiivkursuse õppuritele antakse ülevaade tõlkimisest kui distsipliinist ja teatud vahendid põhjalikumaks tutvumiseks nimetatud valdkonnaga. Mooduli kestel rõhutatakse vajadust arendada kriitilise mõtlemise, pideva enesearengu ja koostöö oskusi.

¹⁶ **M. Baker.** In Other Words. Birmingham: Routledge, 1992.

¹⁷ **B. Hatim, I. Mason.** Discourse and the Translator. London: Longman, 1990.

¹⁸ Tõlkimise ja toimetamise põhimõtted. Eesti Õiguskeele Keskus, kodulk, 8.09. 2003.

Kuna nii keel kui ka meid ümbritsev maailm on pidevas muutumises, muutuvad pidevalt ka tõlkijatele ja tõlgetele esitatavad nõudmised. See-tõttu ei saa käesolevas artiklis kirjeldatud tõlkemoodulit pidada lõplikuks. Pigem on see tõlke aluste õpetamise vundament, millele toetudes saavad õpetajad ja õppijad omavahelises koostöös ehitada sellise “maja”, mis kõige paremini vastab nende konkreetsetele vajadustele.

Kirjandus

- Baker, M.** In Other Words. Birmingham: Routledge, 1992.
- Dollerup, C., Loddegaard, A.** (Eds.). Teaching Translation and Interpreting. Training Talent and Experience. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2002.
- Eesti Õiguskeele Keskus, 8. 09. 2003. www.legaltext.ee.
- Euroopa Parlament, 2.02.2005. http://www.europarl.eu.int/language/default_en.htm.
- Garzone, G., Viezzi, M.** (Eds.). Interpreting in the 21st Century. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2002.
- Hatim, B., Mason, I.** Discourse and the Translator. London: Longman, 1990.
- Holmes, J. S.** Translated! Amsterdam, 1988.
- Jakobson, R.** On Linguistic Aspects of Translation. Harvard: Harvard University Press, 1959.
- Nida, E.** Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
- Puusepp, M.** Valimik sümboloid tõlkidele. Publitseerimata. Märts 2002.
- Szabó, C.** (Ed.). From Preparation to Performance. Recipes for Practitioners and Teachers. Budapest: British Council, 2003.
- Tavast, A., Leis, Ü.** Ettekanded Tallinna Pedagoogikaülikooli tõlkekoolituskeskuses organiseeritud teadusseminaril, 18.02.2005.

Mari Kelve, konverentsitõlke ja kirjaliku tõlke magister,
Tallinna Ülikooli tõlkekoolituskeskuse assistent,
2003–2004 KVÜÕA vanemtõlkija-terminoloog